

**XXXV. međunarodna konferencija okrugloga stola o arhivima (CITRA) –
Reykjavik, 10. do 13. listopada 2001.**

XXXV. međunarodna konferencija okrugloga stola o arhivima prva je u nizu od tri konferencije CITRA-e između dva kongresa, koje se bave vrednovanjem i odnosom arhiva i stvaratelja arhivskog gradiva. Ova konferencija, pod nazivom *Arhivi i društvo: što sačuvati? Akvizicijska politika i vrednovanje*, bila je posvećena vrednovanju i odnosu arhiva prema stvarateljima gradiva u pogledu politike preuzimanja gradiva.

Uvodno izlaganje održao je Ian Wilson, ravnatelj Nacionalnog arhiva Kanade i predsjednik CITRA-e. Uz pregled programa konferencije i uvod u pojedine tematske cjeline, u svom izlaganju posebno se osvrnuo na ulogu arhiva u suvremenom društvu. U zadnje vrijeme primjetan je sve izraženiji naglasak na ulozi arhiva kao ustanova koje u demokratskom društvu pružaju daleko širi skup usluga, nego što su to samo čuvanje gradiva i uobičajene usluge istraživačima. Zahtjeve i aktivnosti o kojima je govorio u svome slikovitom izlaganju mogli bismo grupirati u tri poslovna područja: usluge stvarateljima arhivskog gradiva kroz prijenos znanja i suradnju na području upravljanja dokumentacijom; zaštita i promicanje interesa i prava pojedinaca i skupina kroz osiguranje dostupnosti gradiva, transparentnosti javnih ustanova i zaštitu osobnih i drugih povjerljivih podataka; i ulogu arhiva u lokalnoj i široj zajednici u smislu sudjelovanja u kulturnom životu i oblikovanju identiteta zajednice. To od arhiva traži da se u oblikovanju svojih usluga usredotoče na zahtjeve i interese okoline u kojoj djeluju.

Prva tematska cjelina konferencije bila je posvećena akvizicijskoj politici i vrednovanju javnoga arhivskog gradiva. Sjednicu je izlaganjem o ulozi i zadacima arhivista u suvremenom društvu otvorio Berndt Fredriksson iz švedskog Ministarstva vanjskih poslova. Kao i mnogi drugi, i on smatra da su zahtjevi suvremenog okruženja takvi da su potrebne promjene u stručnom profilu i poslovnim navikama arhivista. Njegovo izlaganje je u neku ruku bilo nastavak na uvodno izlaganje Iana Wilsona. O razvoju načela za akvizicijsku politiku i vrednovanje govorila je Maria Luisa Conde Villaverde iz Središnjeg upravnog arhiva u Španjolskoj. Dala je sažeti prikaz poznatih načela i metodologija i pokušala identificirati okolnosti koje su uvjetovale njihovo oblikovanje.

U drugom dijelu ove sjednice predstavljena su tri modela akvizicijske politike i vrednovanja razvijena u proteklih desetak godina. O akvizicijskoj politici Državnog arhiva Velike Britanije govorio je Duncan Simpson, o iskustvima Nacionalnog arhiva Australije u primjeni funkcionalnog pristupa vrednovanju Anne-Marie Schwirlich, a o novom pristupu u records managementu u Nacionalnom arhivu Sjedinjenih Američkih Država, Susan Cummings. Zajednička karakteristika svih ovih projekata

jest primjena funkcionalne analize i nekog oblika tezaurusa funkcija kao osnove za vrednovanje gradiva i sukladno tomu za upravljanje akvizicijskom politikom. S nekim sličnim projektima u drugim zemljama zajedničko im je i to da imaju posebno razrađen poslovni model i definiciju procesa vrednovanja te da su razvijeni i određeni alati (tezaurusi, metodologije, liste) koji se koriste u postupku vrednovanja i preuzimanja gradiva. Provođenje ovakvih programa uvijek traži znatno veće ljudske i organizacijske resurse, što često zna biti jedna od osnovnih poteškoća.

Druga tematska cjelina bila je posvećena pravilima i nekim problemima praktičnog pristupa vrednovanju i akvizicijskoj politici s obzirom na javno arhivsko gradivo. O pravnim pretpostavkama za vrednovanje govorio je Claes Gränström, voditelj Odbora za pravna pitanja Međunarodnog arhivskog vijeća. Upozorivši na činjenicu da se pitanju izlučivanja i uništenja dokumenata u zakonodavstvu posvećuje daleko manje pažnje nego dostupnosti, osvrnuo se na pravnu definiciju vrednovanja i uništenja dokumenata, naročito u svezi s elektroničkim dokumentima. Kod dokumenata na papiru uništenje je jednostavno definirati kao fizičko uništenje nosača zapisa. Kako pravni propisi za sada nemaju drugih odredaba u svezi s uništenjem elektroničkih dokumenata, Nacionalni arhiv Švedske je vlastitim pravilnikom pokušao odrediti što uništenje dokumenata konkretno znači. Posebno se osvrnuo na suprotstavljenost pravnih načela i propisa koji se odnose na zaštitu privatnosti i povjerljivosti podataka s jedne, i interes da se neki podaci, koje bi prema tim propisima trebalo uništiti, ipak sačuvaju za kasnije korištenje. U nedostatku zadovoljavajućih propisa, predložio je izradu baze podataka pravnih odredbi koje se odnose na ovo područje.

Kathryn Dan iz Nacionalnog arhiva Australije predstavila je međunarodni standard *ISO 15489: Information and Documentation – Records management* koji je nedavno usvojen, posebno se osvrnuvši na odredbe koje se odnose na vrednovanje. U ovom standardu vrednovanje je dio postupka dizajna i primjene sustava za upravljanje dokumentima. Vrednovanje je 'logički rezultat kombinacije niza koraka' u dizajnu i implementaciji. Iako postoji trenutak kada se donosi odluka o vrijednosti dokumenta, važno je da ta odluka počiva na razumijevanju poslovanja i zahtjevima za dokumentima. Nacionalni arhiv Australije je u proteklih osamnaest mjeseci radio sa 75 tijela državne uprave na dizajnu i uvođenju sustava za upravljanje dokumentima. Iskustva pokazuju da se neki postupci, koje standard predviđa, preklapaju ili ponavljaju i da standard omogućuje različita tumačenja, no jedna od njegovih jačih strana jest to, da je analiza vezana uz okruženje u kojem se standard primjenjuje, pa se tako vrednovanje čvršće veže uz poslovni kontekst.

O vrednovanju elektroničkih dokumenata govorio je Terry Eastwood sa sveučilišta British Columbia u Vancouveru. On je predstavio model vrednovanja koji je izradila radna grupa za vrednovanje u okviru projekta InterPARES. Vrednovanje i

predaja elektroničkih dokumenata u svega nekoliko stvari razlikuje se od vrednovanja tradicionalnih dokumenata. Značajnije razlike odnose se na ono što je potrebno učiniti da bi se utvrdila i sačuvala autentičnost, te na postupak predaje koji uključuje kopiranje i reformatiranje, odnosno ne može se svesti na predaju fizičkog objekta. Iz modela koji je ova radna grupa razvila, vidljivo je da je postupke vrednovanja i preuzimanja potrebno razraditi vrlo detaljno kako bi se sačuvala autentičnost dokumenata koji su predmet predaje gradiva.

Ravnatelj Hrvatskog državnog arhiva Josip Kolanović govorio je o suradnji arhiva i stvaratelja gradiva. Vrednovanje i akvizicijska politika od rubne sve više prestatu u vjerojatno najvažniju djelatnost arhiva, koja traži dobru suradnju arhiva i stvaratelja. Ta je suradnja dodatno potencirana pristupom koji se krije iza pojma *records continuuma*, tj. slabljenjem ili ukidanjem razlike između aktivnih i neaktivnih dokumenata, kao kriterija za definiranje odvojenih procesa upravljanja dokumentima. Može se, na neki način, govoriti o nečemu nalik na povratak u razdoblje kada su se stvaratelji brinuli za cjelokupno svoje gradivo i kada granica između povijesnog i 'poslovnog' arhiva nije bila toliko naglašena. Naveo je nekoliko područja na kojima je zajednički rad stvaratelja gradiva i arhiva poželjan i potreban: izrada klasifikacijskih sustava, upravljanje elektroničkim dokumentima, izrada listi s rokovima čuvanja i dr.

O utjecaju promjena u organizaciji državne uprave u Francuskoj na vrednovanje, govorila je Rosine Cleyet-Michaud. Francuska državna uprava je donedavno imala razmjerno jednostavnu i postojanu organizaciju. U procesu decentralizacije koji je uslijedio, upravne strukture su doživjele određene promjene, dok su administrativne procedure postale složenije i često dijeljene između više nadležnih upravnih tijela, čemu je trebalo prilagoditi postupak vrednovanja. Novi postupak obuhvaća četiri faze: analizu nadležnosti i funkcija pojedinoga upravnog tijela, izradu popisa gradiva i prijedloga rokova čuvanja, što provodi nacionalni arhiv i grupa arhivista iz područnih arhiva; objedinjavanje prikupljenih podataka u nadležnoj službi arhivske uprave; formiranje radne grupe arhivista, stručnjaka iz predmetnog područja i predstavnika stvaratelja koji analiziraju i dorađuju prijedlog; i izradu liste za pojedini sektor i administrativni postupak.

Mogućnostima za standardizaciju upravljanja arhivskim gradivom bilo je posvećeno izlaganje Moncefa Fakhfakha, ravnatelja Nacionalnog arhiva Tunisa. On je iznio nekoliko razloga koji ovu standardizaciju čine poželjnom: globalizacija kao važan fenomen koji utječe na današnji svijet i međunarodnu razmjenu; značaj multinacionalnih kompanija i ujednačavanja načina upravljanja; međunarodna suradnja među arhivistima; te razvoj međunarodnih standarda i ujednačavanje metodologija rada. Unatoč tomu što postoje određeni čimbenici koji to otežavaju (razlike u tradi-

ciji, društvenom okruženju i sl.), on se založio za stvaranje okruženja koje će omogućiti međunarodnu standardizaciju upravljanja arhivima.

Treća sjednica je bila posvećena gradivu gospodarskih subjekata. Uvod u ovu temu dao je Lesley Richmond iz arhiva Sveučilišta u Glasgowu. Od početaka industrijalizacije gospodarski subjekti imaju velik utjecaj na svakodnevni život ljudi, politiku, komunikacije, kretanje stanovništva, okoliš i dr. Početak ozbiljnije sustavne brige za ove arhive može se smjestiti na početak prošlog stoljeća, kada su osnovani arhivi u sastavu nekih velikih kompanija, dok je od sedamdesetih godina naročito primjetno osnivanje arhiva u financijskim institucijama. Gradivo gospodarskih subjekata često prikupljaju i javni arhivi. Osvrnuo se na neadekvatno vrednovanje i akvizicijsku politiku koja je često plod slučajnosti te bi gradivo u mnogim od ovih arhiva trebalo iznova vrednovati. Napomenuo je i da arhivisti često slabo poznaju područje i način rada poduzeća te nisu u stanju donijeti kvalificirane odluke o vrijednosti gradiva.

Izlaganja Darie Nałęcz, ravnateljice Državnog arhiva Poljske, i Jean-Wilfrida Bertranda s Haitija, ukazala su na probleme koji proizlaze iz privatizacije javnoga sektora. Privatizacijom javnih poduzeća do tada javno arhivsko gradivo prelazi u privatno vlasništvo, ukoliko ne postoje izričite pravne odredbe koje to sprečavaju. Ako takve odredbe postoje i ovo gradivo ostaje u javnom vlasništvu, potrebno je zaštititi interese novih vlasnika poduzeća. Poseban slučaj su poduzeća u mješovitom državnom i privatnom vlasništvu gdje je također potrebno iznaći način da se usklade interesi strana. O statusu i zaštiti gradiva multinacionalnih kompanija govorio je Hervé L'Huillier iz kompanije Total FinaElf. Jedna od specifičnosti koje se ovdje pojavljuju proizlazi iz toga, što ove kompanije posluju u različitim zemljama, a time i u različitim pravnim sustavima, čime se postavlja pitanje o statusu gradiva podružnica, za koje je zainteresirana i zemlja u kojoj podružnica djeluje, i središnjica kompanije. S druge strane, dokumentacija koja nastaje radom središnjice važna je i za razumijevanje rada podružnica u drugim zemljama. Specifičnost ovih kompanija je i složenost u organizaciji, sofisticiranost upravljačkih mehanizama koje arhivisti često slabo razumiju, pa imaju poteškoća u razumijevanju konteksta i značenja dokumenata, te velika važnost tehnologije.

Na kraju prvog dijela ove sjednice sudionicima se obratila Vigdís Finnbogadóttir, bivša predsjednica Islanda, koja je govorila o nekim aspektima donošenja odluka u međunarodnoj politici te pouzdanosti i dostupnosti dokumentacije koja prati ove procese.

Drugi dio sjednice bio je posvećen arhivskom gradivu nevladinih udruga i organizacija. O kanadskom pristupu ovom problemu govorio je Marcel Caya sa Sveučilišta u Québecu, a o francuskim iskustvima na ovom području Georges Mouradian iz Centra za gospodarske arhive Nacionalnog arhiva Francuske. Jedan od proble-

ma koji se ovdje pojavljuju jest velik broj nevladinih udruga – u Francuskoj ih ima oko 800.000, a svake godine ih se osnuje oko 60.000 – što samo naglašava važnost vrednovanja. Za ove organizacije je karakterističan nedostatak konzistentnosti u upravljanju i nedovoljna dokumentiranost poslovanja, zbog čega je poželjno identificirati dopunske izvore, pri čemu veliku ulogu mogu imati usmeni izvori. O specifičnostima međunarodnih nevladinih organizacija govorio je Jens Boel iz UNESCO-a. Zaštita njihova gradiva nije na zadovoljavajućoj razini, mnoge niti nemaju službu ili stručne djelatnike koji bi se time bavili. Predložio je da Međunarodno arhivsko vijeće osnuje posebnu radnu grupu koja bi se bavila ovim problemom, da Odbor za međunarodne organizacije Međunarodnog arhivskog vijeća unaprijedi suradnju s međunarodnim nevladinim udrugama, te da se izradi RAMP studija.

Četvrta i posljednja sjednica bavila se pitanjem gradiva privatnih osoba. Sjednicu je otvorio Ian Wilson izlaganjem o zastupljenosti privatnih osoba u pisanim dokumentima. Mnoge društvene grupe iza sebe ostavljaju malo pisanih tragova te stoga u društvu, u kojem kolektivno pamćenje počiva na pisanom tekstu, brzo nestaju iz povijesti. Dominantne društvene grupe i institucije uvijek se nekako pobrinu da ostane i bude sačuvan trag o njihovoj djelatnosti i značenju u društvu, dok marginalne i zapostavljene skupine rijetko uspijevaju steći ozbiljnijega udjela u zajedničkom kolektivnom pamćenju, a i tada najčešće predstavljene kroz prizmu koja odražava nekog drugoga. Ne mali doprinos ovomu daje i akvizicijska politika arhiva, koja je usmjerena u prvom redu na gradivo dominantnih institucija, prije svega države, i skupina. Nekoliko tipičnih i poznatih primjera su uloga žena u povijesti, domorodaca u koloniziranim zemljama, imigranata i rubnih društvenih skupina. Vrednovanje i akvizicijska politika bi u tom smislu morale više uzeti u obzir kulturne, socijalne i lingvističke raznolikosti koje postoje u društvu.

O vrijednosti arhivskog gradiva o pojedincima i 'običnim' ljudima u suvremenoj historiografiji govorila je Alicia Casas de Barran s Državnog sveučilišta u Urugvaju. Ona je s nekoliko primjera ilustrirala suvremene tendencije u historiografiji, kojima se kroz povijest maloga čovjeka nastoje prepoznati i istražiti temeljni društveni procesi i vrijednosti određenoga povijesnog razdoblja i sredine. O vrednovanju predmetnih spisa i dosjea govorila je Inge Bundsgaard iz Pokrajinskog arhiva Sealanda u Danskoj. Upozorila je na opasnost od olakog izlučivanja ovog gradiva koje pruža možda najpouzdaniji i najcjelovitiji uvid u odnos građanina i vlasti. Eirikur Gudmunsson iz Nacionalnog arhiva Islanda predstavio je projekt izrade medicinske baze podataka za Island. Ova baza će sadržavati medicinsku dokumentaciju za cjelokupno stanovništvo Islanda, genealoške i genotipske podatke. Kako je stanovništvo Islanda malobrojno i prilično homogeno (srodstvo među Islandanima u prosjeku seže 6-7 generacija unazad), analiza podataka iz ove baze bit će zanimljivo genetičko istraživanje.

Četiri posljednja izlaganja na ovoj sjednici bila su posvećena usmenim izvorima. Dora Schwarzstein sa Sveučilišta u Buenos Airesu je dala općenit pregled novijih tendencija i projekata prikupljanja usmenih svjedočanstava. Lily Tan iz Singapura i Ndyoi Mutti iz Zambije, u svojim su izlaganjima predstavile projekte prikupljanja usmenih svjedočanstava u Jugoistočnoj Aziji, odnosno južnoj Africi, gdje ova 'tehnika' prikupljanja gradiva, u nedostatku zadovoljavajućih pisanih izvora, ima posebno značenje. Na kraju, James Fogerty iz Povijesnog društva Minesote, govorio je o važnosti prikupljanja usmenih svjedočanstava radi nadopune pisanih izvora koji su često nepotpuni, nejasni ili jednostrani.

Na kraju konferencije usvojena je rezolucija u kojoj su sažeti zaključci pojedinih sjednica o unapređenju i ujednačavanju metodologije vrednovanja i preporučeno da akvizicijska politika arhiva posveti više pažnje gradivu gospodarskih subjekata, nevladinih udruga i organizacija i pojedinaca. Uz konferenciju su održani administrativni sastanci većeg broja tijela međunarodnog arhivskog vijeća: redoviti godišnji sastanak predstavnika članica u kategoriji A i B, sastanci regionalnih organizacija ICA-e i pojedinih sekcija i odbora. Na sastanku regionalne organizacije za Europu (EURBICA) raspravljen je i usvojen program rada, čiji veći dio čine projekti vezani uz vrednovanje arhivskoga gradiva i stručno usavršavanje arhivista. Radi bolje regionalne zastupljenosti proširen je sastav Upravnog odbora EURBICA-e, čijim je članom postao Josip Kolanović, ravnatelj Hrvatskog državnog arhiva.

Sljedeća Konferencija Okruglog stola o arhivima održat će se u Marseilleu u Francuskoj u listopadu 2002. godine.

Jozo Ivanović